

רשימות חוברת ד

אור ליום ג' ה' טבת. פ"ט. ריגא.

נכנסתי ע"פ הקריאה לחדר כק"ש. אמר שחפץ הוא למסור לי פ"ש מאחי ליב' נ"י (הדר בלנינגרד). על שאלתי, אם קבל מ' ממנו, ענני: "שמעתי מאמר דא"ח ביחד עמו מאדנ"ע. וזה הדבר: בלילה הזה, ראיתי את אדנ"ע. מטפחת-המשי בידו ובפנים צוהלים עד למאד. בפעם האחרונה הי' כן מראהו בשנת תרס"ח. ואמר לי: מז"ט, פאר דער היטל³. זיי קאָנען אַרײַנגיין. פתחתי הדלת ונכנסו כמה אנשים, וביניהם אחיך. מעט מעט קרב — או קרבתי אליו — וחבקתיו בידו אחת. אדנ"ע שאלני: ווער איז דער יונגע־מאן? אבל כעבור רגעים אחדים, אמר: א! איך קען דאך דיר⁴.

אמר דא"ח "שחורה אני ונאווה" (קוטב הענין: ירידת הנשמה בגוף⁵ הוא עצם הנשמה⁶. והראי' באור דמל' ורדל"א⁷. ואף שיש להקשות ממקום פלוני צריך לעיין במאמר תקס"ו (או תקס"ב), ענין דנסיון⁸, שהדבר אינו במציאות, וכחלוק שבין נסיון וברור⁹. ד' צדיק יבחן וכמשל היוצר שאינו בוחן וכו'¹⁰). וצריך לשאול אצל אחיך עד"ו.

(1) הו"ח ר' ישראל ארי' ליב שניאורסאהן. ראה אודותו — סה"ש תרפ"ז ע' 125, ובהערה 10. וש"נ.

(2) ע"ד "חזיונות" רבותינו נשיאינו — ראה גם סה"ש תרפ"ה ע' 69, ובהנסמן שם בשוה"ג. תרצ"ו ע' 11 הערה 4. וש"נ.

(3) הכוונה בזה — ראה לקמן קטע המתחיל בפעם הא'.

(4) להעיר, שבגשמיות לא ראהו מעולם (וראה גם סה"ש תרפ"ז שם ובהערה 11).

(5) בדרושי שחורה אני ונאווה (בלקו"ת ועוד) מבואר ש"שחורה אני" קאי על ירידת הנשמה בגוף, שדוקא עי"ז תתעלה בעילוי גדול יותר — "ונאווה".

(6) אולי הכוונה שאף שיורדת רק הארת הנשמה בלבד, מ"מ, נעשית העלי' גם בשרש ועצם הנשמה כמו שהיא למעלה (המשך ר"ה תרפ"ד ותש"ט בתחלתו).

(7) בהמשך הנ"ל: "והנה להבין כל זה כו", ומתחיל לבאר החילוק דספירת המלכות משאר הספירות, ששרשה מרדל"א.

(8) ראה סה"מ תרנ"ז ע' נב: "תכלית כוונת ירידתה הוא בשביל הנסיונות כו".

(9) ראה סה"מ פר"ת ע' קז. ובכ"מ.

(10) ראה בר' פנה"ה, ב: "היוצר הזה כשהוא בודק את הכבשן שלו אינו בודק את הכלים המרועעים.. ומה הוא בודק בקנקנים ברורים שאפילו הוא מקיש עליו כמה פעמים אינו שוברו, כך אין הקב"ה מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים, שנאמר (תהלים יא, ה) ה' צדיק יבחן". וראה גם רמב"ן עה"פ וירא (כב, א): "ודע כי ה' צדיק יבחן, כשהוא יודע בצדיק שיעשה רצונו וחפץ להצדיקו יצוה אותו בנסיון כו". ובסה"מ פר"ת ע' קט: "והיינו

אחר הדא"ח נגשתי אל אאדנ"ע ושאלתיו ע"ד איזה דבר, ונעלם ממני כל החזיון.

ראיתיו ברור — עד להפליא.

באיזה עיר או מקום הי' זה — א"י¹¹.

פני אחיך לא ראיתי. כובעו הי' מוטה מעט הצדה, ולעם בשפתיו. א"י אם בפירוסה, צפרניו, או איזה דבר אחר.

זהו פעם הב' שרואה אני את אאדנ"ע אחרי החתונה¹².

בפעם הא' הייתי ג"כ לבוש בהיטעל, אבל אז לא אמר לי מז"ט. ההיטל היא של אאזנ"ע¹³, חפצתי ללבוש כובע של אאדנ"ע. אבל ... כך הוא הדבר שלבשתי את של אאזנ"ע.

בפעם הא' — לא דבר דא"ח. הי' כעין מסיבה. דבר ע"ד נתיב לא ידעו עיט¹⁴. צא מאיצטגנינות שלך¹⁵. שעיט שהוא הטבע. טבעי גם נתיב "לא" איני יודע. ופשיטא שנתיב הל"ב לא ידע¹⁶. ונתיב הל"ב זהו ציצית¹⁷. ופעולתם נראה בזה שאין הולכים אל הזונה, טפחו לו ציציותיו¹⁸. קיין השגה העלפט ניט וכו' ועוזרים לו הציציות. אברם אינו מוליד אברהם מוליד¹⁵. ששכל הנעלם¹⁹ השגה בנפש לחודי' אינו

בכדי להצדיקו לגלות עצם פנימיות נקודת נפשו". ומוסיף: "וכמו כללות ענין ירידת הנשמה למטה .. בכדי שתכוא לבחי' רעו"ד שזה יש בנשמה בעצם .. שיתגלה בחי' יחידה בנפש .. העיקר הוא ההתגלות כו".

(11) = איני יודע.

(12) של כ"ק אדמו"ר עם הרבנית הצדקנית מרת חי' מושקא נ"ע זי"ע בי"ד כסלו שנה זו (תרפ"ט).

(13) אאזמור"ר נ"ע — כ"ק אדמו"ר מהר"ש.

(14) איוב כח, ז. וראה זח"ג רנו, סע"ב. תקו"ז ת"ל (עג, ב). פרדס שער יב (שער הנתיבות) פ"ג (נתיב הא'). ד"ה וירד העיט באוה"ת לך (כרך ד') תשו, א ואילך. ד"ה הנ"ל תרנ"ח (סה"מ תרנ"ח ע' יז ואילך). סה"מ היש"ת ע' 10, ובהערות רבינו.

(15) ב"ר פמ"ד, יו"ד. פרש"י לך לך טו, ה.

(16) בדרושים שבהערה 14 מבואר ש"נתיב לא ידעו עיט" קאי על נתיב הל"ב (משא"כ נתיב ה"לא" ידעו עיט, כמרומז בכתוב "נתיב לא — נתיב ה"לא" — ידעו עיט"), והחידוש כאן, שגם נתיב ה"לא" לא ידעו עיט, ועפ"ז מתפרשת תיבת "לא" בשתיים: (א) נתיב ל"א, (ב) ל"א (לשון שלילה) ידעו".

(17) כי, ל"ב חוטי הציצית רומזים על ל"ב נתיבות חכמה (בחי' ויקהל לה, לה. ר"ח שער הקדושה פ"ו (קמב, א). לקו"ת קרח נב, ד ואילך. ובכ"מ).

(18) ראה מנחות מד, א.

(19) ענינו של אברם (תו"א ר"פ לך לך. ובכ"מ). — ולהעיר, שענין זה הובא ונתבאר בדרושי חתונה תרפ"ט (ד"ה כל הנהנה פ"ט).

מוליד אבל שכל הנעלם כשה"א²⁰ — מחדו"מ. הבפועל ממש — אז יש תולדות.

אם²¹ ה' לי מסנ"פ על יהדות, איני חפץ לדבר עד"ז. כי הרי כל דבור פועל וזהו נוגע לרבים. אבל עתה נצרך למס"נ אויף דעם אויבערשטען, זאך שטעלען. ע"ע ה' ההו"א מס"נ נגד הגפ"ו, ועתה ... כי אין המצב יכול להשאר כמו שהוא עתה ...

כשבאו²² לאסור את הרבי — (אדה"ז. הכותב) — התחבא בבית החיים. שאלו את הרבנית איהו. וענתה שא"י. הכוה על הלחי, והיפילו שן אחת. כשהלכו חזר אדה"ז לביתו, ובלילה בא לשם שמואל מונקעס²³. בדפקו על הדלת, שאלו אדה"ז: מי שם? — שמואל! — ער דארף זיך אויסקלייבען באַ נאַכט! — איך האָב נִיט געוואָסט אַז באַם רבי'ן איז אויך דאָ נאַכט! — וויסט, מען איז מיר געקומען אַרעסטירען? — איך ווייס. — עס איז דאָך אַ סכנה. — וואָס זאָל איך אייך זאָגען. באַ מיר קומט אויס, אַז איר דאַרפט פאַרען. — עס איז דאָך אַ סכנה. — אויב איר זיינט אַ רבי, וועט אייך קיין קויל נִיט נעמען. און אויב נִיט, זיינט איר דאָך ווערט²⁴ ... — אדה"ז נשען בראשו על ידו. ואח"כ אמר לש"מ: צי דו ביסט גערעכט, ווייס איך נִיט, נאר — גיי געזונט.

בבוקר טבל א"ע. קרא לאחיו מהרי"ל, אדמו"ר האמצעי ולר' אברהם²⁵, ויצוום שיצומו. ואמר להם שהיום "יקחוהו", בערב באו לתפסו. התפלל מנחה ואח"כ נסעו.

(20) כ"ה בכתי"ק, ולכאורה הכוונה כשניתוסף ה"א (אברהם), ששכל הנעלם (אברם) נמשך במחשבה דיבור ומעשה (ג' הקיין שבציוור אות ה').

(21) הבא לקמן הוא המשך הדברים ששמע רבינו מאדמו"ר מהוריי"צ, כנראה, באותו מעמד, אלא שלכאורה זהו ענין בפ"ע (ולכן יש הפסק ריוח).

(22) ראה גם לקמן ע' 96.

(23) ראה אודותו — סה"ש תרצ"ו ע' 80 הערה 59. וש"נ.

(24) כאן הושטמו תיבות אחדות.

(25) בנו השני (של אדה"ז) — ר' חיים אברהם. ולהעיר, שבעת הברית מילה נקרא רק אברהם (ע"ש ר' אברהם המלאך, וע"ש זקנו אבי אמו) ומצד החולי, שסיבתו היתה התרעומת של זקנו שנקרא אברהם חיים, הוסיפו לו גם השם חיים (רשימת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ בסה"מ תש"ט ע' 90).

מוצש"ק ט' מנ"א ר"ץ. יהפך לשמחה, ברלין.

הייתי אצל כ"ק מו"ח אד"ש. שכב על הספה. ספר ע"ד אמירת ההפטרה בשבת ר"ח מנ"א (אם לאמר השמים כסאי או שמעו). פעם אמר אדנ"ע "השמים כסאי", אבל כעבור שנים אחדות, ואירע עוד הפעם שר"ח מנ"א. אמר "שמעו". ואמר אדנ"ע שמתחרט על אשר מלפנים אמר השמים כסאי².

שאלני, איך אתנהג בהנחת תפלין למחר. ענית: עפ"י המבואר בשו"ע³, להניח במנחה. ויאמר לי שאניח בצנעא גם בבוקר (ובלבד שלא ירגישו בדבר) תפלין דרש"י. וכן הי' נוהג אדנ"ע, להניח בחדרו שלא יראו. ובעת שהתפללו — אמר תילים וכיו"ב⁴.

פעמים רבות שאלוני — את כ"ק מו"ח אד"ש — עד"ז, ולא גיליתי זה. הטלית — רק במנחה⁵.

ראה את אדנ"ע לומד דא"ח בט' באב, וכנראה למיגרס בעלמא⁶. פעם אירע ערב ט' באב בש"ק. ואמר מאמר דא"ח, אחר חצות היום.

(1) בעת ההיא שהה כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ בברלין, בדרך מסעו מארה"ב לביתו בריגא (ראה אגרות-קודש שלו ח"ב ע' רנו).

(2) "הדעות בזה ראה שו"ע או"ח סתכ"ה ובנ"כ. שערי אפרים ש"ט סכ"ב" (הערת רבינו בספר המנהגים ע' 33. אגרות-קודש ח"ג ע' שלב).

וראה גם שיחת ער"ח מנ"א (וש"פ מטו"מ) תשל"ד (נדפסה בהוספות ללקו"ש ח"ג ע' 278). ש"פ מסעי, ר"ח מנ"א תשמ"א. ועוד.

(3) או"ח ר"ס תקנה.

(4) ראה ספר המנהגים ע' 47.

(5) בספר המנהגים שם: "משוחות כ"ק מו"ח אדמו"ר): כ"ק אאמו"ר אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע הי' לובש הטלית — בבוקר ופושטו, ואח"כ לובש התפלין ומתפלל בהם כו". ובהערות רבינו שם: "אולי י"ל הטעם בלבישת הטלית גדול, אף שלא הי' מתפלל בו (ומצות ציצית הרי יוצא בט"ק שעליו) — עפ"י מ"ש בשער הכוונות ענין ציצית דרוש ב' ודרוש ה' שגם ט"ג צריך להניח קודם תפלין. ועיין שו"ע או"ח סכ"ה ס"ב ובכ"י שם בשם גדולי מקובלי ספרד. — ומה שבהנחת תפלין לק"ש קטנה אין מקפידין על זה, י"ל מפני שאז הנחת התפלין הוא רק בכדי שלא יהי' קורא ק"ש בלא תפלין כו'. משא"כ בשחרית ת"ב שהי' מתפלל בהם כל התפלה".

(6) ראה סה"ש תורת שלום ע' 202 (מיומנו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ): "ביום א' תשעה באב (נדחה) בשעה 4 נכנסתי לכ"ק אאמו"ר הרה"ק שליט"א מצאתיו כותב דא"ח, וכפי שראיתי התעסק אז בתיקון הדרושים שהגיד, והיינו לא שכתב כדרכו בהתעסקות בהענין שעומד בו, כ"א בקונטרס ההגהות, ואפשר דהוי דבר האבוד".

אלא שאז אמר עוד הפעם מאמר, שכבר אמרו, שכנראה לא הבינו אותו השומעים כל צרכו, בפעם הא'.

ליל ט' באב כמעט שלא הי' אדנ"ע ישן כל הלילה.

ליל שבת פ' נצבים, ר"ץ. ריגא. בסעודה.

ספר: פעם הייתי מטייל עם אאדנ"ע בשדה הי' זה בקייץ בדאצ'ע (כמדומני שאמר בבאָלעֶוּקִי. הכותב). הייתי אז כבן טו'. אאדנ"ע הלך תפוש ברעיונותיו. פתאום חיך ואמר: וואָס אַ אינגעל איז. דער זיידע — הצ"צ — כשהי' נער (כמדומה שאמר שהי' עוד קודם הברמ"צ. הכותב) בכה פעם אחת בכי רב אַף דערוף אַז כל עשיותיו יהיו לש"ש. והפסיק מעט — אאדנ"ע — והמשיך דבורו: אויך אַ מדרגה! התנועה היתה — מדברי כ"ק מו"ח אד"ש — שמילתא זוטרתא היא זה. אחרי הטיול באתי לעליתי, ששם הייתי לומד. ועפ"י סדר הקבוע שהי' לי — הי' אז זמן קריאת זוהר. והפיסקא היתה מתחלת: ר' יוסף ור' חייא הוו אזלי באורחא, ונמוגותי בדמעות, בקראי⁸.

---

(7) ראה עד"ז בספר המנהגים ע' 46: "בתשעה באב שחל בשבת ונדחה — אמר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) מאמר דא"ח בזמן הרגיל (בליל שבת). נכנסו אליו ל"חזור" המאמר אחר סעודה המפסקת, ונמשכה החזרה בלילה" (ובהערה 11 שם, שהמאורע הי' בשנת תרע"ד, והמאמר, ד"ה ציון במשפט, הוא מהמשך דזמן ההוא ואינו מדבר בעניני ת"ב וכיו"ב*).

(8) בשיחת ש"פ חיי שרה תשט"ו סיפר רבינו סיפור דומה ששמע מאדמו"ר מהוריי"צ בריגא, שבהיותו עם אביו במענטאן, הלכו לטייל על שפת הים, ואביו דיבר עמו בעניני חסידות, ולאחרי הטיול למד (אדמו"ר מהוריי"צ) מאמר הזהר ר' יוסי ור' חייא הוה אזלי על כף ימא, והתמוגג בדמעות.

(* מאמר זה — אמר רבינו (בשבת ערב תשעה באב תשמ"א, וכן) בשבת תשעה באב נדחה (תשכ"ד, לאחר חצות היום. וביאר השייכות דתוכן המאמר — בענין האור — לת"ב נדחה, לפי שדחיית וביטול הגלות הוא ע"י אור (סה"מ מלוקט ח"ה ע' של).

הנהגות

סליחות ר"ה עשי"ת יוהכ"פ סוכות שמע"צ וש"ת. רצ"א ריגא.

הסליחות

הא' — במוצאי מנוחה — במוצש"ק אחר חצות¹. זכור ברית — באשמורת הבוקר. בער"ה אין נופלים.

ר"ה.

יה"ר שאומרים על אכילת התפוח מתוק בדבש — אומרו בין הברכה לאכילה².

בברכת בפה"ע שעל התפוח מכון להוציא גם הקאמפאָט³.

מלבד יה"ר זה אין אומרים יה"ר גם לא על אכילת הרמון.

הר' הוא יחדש עלינו את השנה בברהמ"ז הי' אדנ"ע אומרו אבל בלחש.

ברהמ"ז בלא כוס.

בליל א' אינו מדבר מאומה — וכן הוא המנהג בכל שנה⁴.

קודם תפלת מעריב (לילה הא') אמר תהלים בביהמ"ד.

תקע ר"פ⁵ זאלמאנאוו נ"י. וכ"ק מו"ח אד"ש אמר הפסוקים והברכות. לא הי' מקריא — התקיעות — בדבור, רק מראה באצבע בסדור⁶.

(1) "כנראה מפני שאומרים במוצאי מנוחה. ואין אומרים סליחות וי"ג מדות קודם חצות לילה (מג"א סתקכ"ה סק"ה)" — הערת רבינו בספר המנהגים ע' 54.

(2) נתבאר בארוכה במכתב רבינו — אגרות-קודש ח"ג ע' קמ ואילך.

(3) להעיר משינויי המנהגים בזה אצל אדמו"ר מהוריי"צ מצד הפלוגתא שבדבר — ראה סה"ש תש"ב ע' 4. תש"ה ע' 4. שיחת ליל א' דר"ה תש"ח.

(4) ראה ע"ד הנהגת רבותינו נשיאנו בזה — סה"ש תש"א ע' 26 ואילך. תש"ב ע' 2. תש"ד ע' 3 ואילך. תש"ה ע' 3.

(5) = ר' (שרגא) פייביש (זאלמאנאוו). ראה אודותו — סה"ש תרפ"א ע' 17 הערה 34.

(6) ראה מכתב רבינו — אגרות-קודש ח"ה ע' קט.

אחרי התפלה ואמירת תהלים (הנחלק ל' יום) בצבור — צוה לתקוע הסדר דמיושב.

ככל סדר זה גם ביום ב'.

העובר לפני התיבה במנחה ומעריב בלי טלית⁷, ואפי' בר"ה (לבד מעריב דיוהכ"פ⁸. וכן הי' מנהג ליובאָוויטש.

יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת אמרו ג"כ יגמה"ר (לקריאת התורה).

תשליך — ביום ב' (אחר המנחה קודם השקיעה) ואחר התשליך נער שוליו (כמדומה של הט"ק¹⁰. מ"מ).

אחר ר"ה

אין אומרים סליחות¹¹. כל עשיית בקדיש "לעילא"¹². בנעילה "לעילא ולעילא"¹³.

ערוהכ"פ

שחרית הלך כ"ק מו"ח אד"ש לא"ז¹⁴ הרבנית תי' בקש לעקא¹⁵ וגם אכלו.

(7) "יא שישנה סכנה בדבר — הדעות בשעת או"ח סי"ח. וראה ג"כ פרמ"ג שם. שו"ת שם משמעון (סאטמאר, תרצ"ב) מהדו"ק או"ח סי' א"ב (ממכתב רבינו שנעתק בספר המנהגים ע' 25 בהערה. וראה גם אגרות קודש ח"ה ע' צא ואילך. ח"ט ע' ריד. ח"י"ג ע' רכז. חט"ז ע' צז ואילך. ח"ט ע' רמט).

(8) לכאורה צ"ל כאן סיום החצאי-עיגול.

(9) כיון שיום א' דר"ה חל להיות בשבת (ראה בארוכה עד"ז בשיחות חודש תשרי תשל" — נדפסו בס' "המלך במסיבו" ח"ב ע' יז ואילך. ע' רסא ואילך).

(10) וכ"ה (שולי הט"ק) בספר המנהגים ע' 57 (וראה הטעם בזה בהגהות כ"ק אדנ"ע על הסידור — נעתק בהערה שם).

(11) ראה גם לקמן ע' 89.

(12) בספר המנהגים ע' 60: "לעילא מן כל — כמו בכל השנה" ובהערת רבינו שם: "הגהת הצ"צ בסידורו (נדפס בס"י תורה אור)".

(13) "הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר וכ"כ בר"ה היתה כאלמנה תרל"ד נסה"מ תרל"ד ע' רפד] — הערת רבינו בספר המנהגים שם (וראה לקמן הערה 16).

(14) = לאמי זקנתי (הרבנית הצדקנית מרת שטערנא שרה ע"ה ז"ל, אמו של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ. — רשימתו אודותה נדפסה בסה"ש תרפ"א ע' 13 הערה 12).

(15) ע"ד מנהג זה — ראה תורת מנחם התועודיות תשי"א ח"א ע' 9. תש"נ ח"א ע' 83 ואילך. וש"נ.

יוהכ"פ

לפני תקבל דקדיש האחרון דנעילה. אחר אמירת ד' הוא הא',
מנגנים כל המתפללים נגון מעין מארש.

פתיחת הארון דנעילה מתחילת אשרי עד אחרי כל התפלה¹⁶.

התקיעה צ"ל לפני תקבל. בדוקא לפני תקבל.

אמר לי: בכריעה: תחלה כריעה על ברכיו וגודלי רגליו. אח"כ
על גודלי ידיו וההשתחואה (מתקומם מברכיו. במצחו מגיע עד
הרצפה ונשאר עומד על אצבעות רגליו וגודלי ידיו. מ"מ).

מוציוהכ"פ.

קדוש לבנה בסדור ובחגירת האבנט.

תפלת המעריב — בשליאפֿע.

ברהמ"ז דסעודת מוציוהכ"פ — על כוס של יין. אמר שבברכתו
על הכוס ש"ב — בפה"ג — אין יוצאים השומעים. וכ"א יברך לעצמו
(מלשונו הי' משמע שכן הוא תמיד בברכת כוס של ברכה¹⁷. הכותב).

אין מברכין שעש"ל כל צרכי עד למחרתו¹⁸.

אמר לי: במוציוהכ"פ היו מדברים ע"ד הסוכה¹⁹. "זאָגען
מענדל'ן אַז מ'דאַרף וכו'.

סוכות.

בלילה הראשונה נתן לי ב' אתרוגים מקאָלאַברי וא"20. באמרו:
כן נתנו גם לי. וצוני לברך בתחלה על הקאל²¹ ואח"כ לנענע עוד

16) בספר המנהגים ע' 64: "לנעילה פותחין הארון ונשאר פתוח עד לאחר כל התפלה,
כן אומרים בקדיש לעילא ולעילא כנ"ל". ובהערת רבינו שם: "הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר.
— וכיון שסילוק שכינה הוא בהתקיעה — נראה לי שעד התקיעה חלים שתי הוראות אלו".
17) להעיר ממכתב רבינו — אגרות-קודש חי"ד ס"ע כט: "ובפרט כשהעם רב —
וכמו בכוס של ברכה בסעודה, התועדות וכיו"ב — שמפני אריכות הזמן בין שמיעת
הברכה לשתיית הכוס ע"י כל השומעים קשה להזהר מהפסק. ולכן יש להנהיג דוקא מנהג
ההוא, ז.א. שכל אחד ואחד יברך לעצמו ברכת הנהנין".

18) ראה גם לקמן ע' 93.

19) ראה גם התועדויות תש"נ ח"א ע' 105.

20) = וארץ ישראל.

21) בספר המנהגים ע' 65: "מברכים על אתרוג מקאָלאַברי (הנק' ג"כ "יאָנאווער")"

הפעם גם בשל א"י. ולא לפרסם עד"ז עכ"ל.

בליל ב' — שהחיינו ואח"כ לישב בסוכה²².

הבדלתי על היין וציוני לברך גם לישב בסוכה (אלא שהי' בדעת — וכן הי' — לאכול אח"כ סעודת הערב).

[הבדלתי על השכר וציוני לא לברך לישב בסוכה (אטואצק רצ"ז)].

בקדוש היום מברך לישב בסוכה על היין²³ וגם בשבת חהמ"ס עושה כן.

הד' סעודות של יו"ט ברהמ"ז בכוס של ברכה.

כשמברך בעשרה מתקומם מעט מכסאו באמרו "אל" שאלנו משלו וכו'.

אוחז הכוס מורם בידו עד אחרי "ירושלים אמנ" ואח"כ מעמידו על השולחן.

בש"ק ג"כ נ"כ אבל לא יגמה"ר לבד בר"ה ויוהכ"פ.

במענה על שאלתי: כשנותנין לאחר — הד"מ — לברך לאמר בפירוש שנותן במתנה עמלה"ח²⁴. "ובפרט ביום א'. והוא תועלת לנותן ולמקבל"²⁵.

ובהערת רבינו שם: "קבלה בידינו מאדמו"ר הזקן — בעל התניא והשו"ע — להדר אחר אתרוגי קאָלאַברי — יאַנאַווע "מטעם הידוע לו". ואמר: כאשר אמר הקב"ה למשה ולקחתם לכם פרי עץ הדר גו' הושיבו שלוחים על ענן ושלחום להביא אתרוגים מקאָלאַברי (ראה ג"כ שיחת שמע"צ שמח"ת ה'שי"ת הנדפסת בקונטרס פה [סה"מ תשי"א ע' 101]).

וראה בשו"ת חת"ס חאו"ח סר"ז: דינו של אתרוג כדין עוף טהור שאינו נאכל אלא במסורת ע"כ אותם הבאים מיאנאָווא שמסורת בידינו מאבות אבותינו ורבותינו חכמי הצרפתים אשר מעולם יושבי מדינת אשכנז יוצאים ידי חובתם באתרוגים הבאים מיאנאָווא, הן הנה הכשרים וא"צ שום סימן כו'. ובשו"ת בכורי שלמה סכ"ח אשר הרה"צ מטשעכאנאווי הי' מברך רק על אתרוג מיאנאָווא וכ"כ בס' תולדות שלמה על המהרש"ק (וראה גם סה"ש תרצ"ט ע' 294. מכתבי רבינו — אגרות קודש ח"ג ע' רפ. ח"ד ע' כד. ועוד).

(22) "ראה הגהות כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע שנדפסו בסידור תורה אור (ברוקלין, תש"א) ע' רלג, ובסידור עם דא"ח. וראה הדעות בזה בנ"כ השו"ע סתרי"א. שד"ח מע' סוכה סימן א ס"ק ה" (הערת רבינו בספר המנהגים ע' 67. וראה גם שיחת ליל ב' דחגה"ס תרפ"ט ס"א. מכתב רבינו — אגרות קודש ח"ה ס"ע ו ואילך).

(23) ראה גם סה"ש תרצ"ט ס"ע 295.

(24) = על מנת להחזיר.

(25) "ראה או"ח סתרנ"ח. חו"מ סרמ"א. והספרים שהובאו בשד"ח אסיפת דינים מע' ד' מינים סימן ג ס"ק יט" (הערת רבינו בספר המנהגים ע' 66).

אוגד הלולב בסוכה דוקא²⁶. ומקפיד לאוגדו עיו"ט.
 על הלולב ב' כריכות ואוגדו עוד בג' מקומות ביחד עם ההדסים
 וערבות. ס"ה בה' מקומות²⁷.

אמר לי: באורך הלולב מהדרים שיהי' לכה"פ יא' טפחים.
 אינו שותה חוץ לסוכה²⁸.

ב' הכריכות מכוסים בהדסים וערבות. גם העליונה במעט עכ"פ.
 גם כל חוהמ"ס לבוש משי.

[הנענועים: מ' — לאמצע המזרח. דו"צ — לקרן מזרחית
 דרומית ומז' צפ', ולא לצדדין. למעלה — בהובאה תחילה מורידים
 מעט המשכה בעולם ואח"כ אל החזה. למטה — בהובאה תחלה
 מעלים מעט. העלאת העולם. ואח"כ אל החזה. מערב — ב"פ לקרן
 דר' מע'. כ"ז בכלים. האחרונה — לאמצע מערב. אור, יחוד שכינה
 במערב. ומגלים מעט מהאתרוג (בהג') שרק הוא מכוסה²⁹. הלולב
 מחברו לשליש העליון של האתרוג. באמת הי' צ"ל על האתרוג אלא
 שמפני טעם אין עושים כן³⁰.

לקח יג' הדסים³¹. רצ"ה].

שחוהמ"ס.

אמר לי: במוצשחוה"מ אין אומרים ויתן לך. וכן אין אומרים
 שלום עליכם, אחעט"ב³², מזמור לדוד ודא היא סעודתא בין
 בשחוה"מ, בין בשבת ויו"ט³³. עיין לקמן³⁴ מוצשחוהמ"ס.

(26) ראה סה"ש תרצ"ט ע' 294. שיחת ב' ניסן תש"ח (סה"מ תש"ח ע' 172). ד"ה נשא
 תשמ"א. לקו"ש חכ"ב ע' 129 הערה 55.

(27) "ראה ט"ז ריש סתרני"א. השלמת שו"ע רבינו הזקן (למהר"ן מדובראָוונע) שם. ס'
 חיים וברכה ס"ק רפח" (הערת רבינו בספר המנהגים שם).

(28) בלקו"ש חכ"ט ע' 211 מציין על זה: ראה משנה סוכה כו, ב. רמב"ם הל' סוכה
 פ"ו ה"ו. ושו"ע או"ח סתרל"ט ס"ב. שו"ע אדה"ז שם סי"ב.

(29) ראה גם ספר המנהגים שם (בשינוי לשון קצת).

(30) בהערת רבינו בספר המנהגים שם מציין על זה: "משיחות כ"ק מו"ח אדמו"ר בריגא".

(31) ע"ד הוספה על שלשה הדסים, ושינויי המספרים בזה — ראה ספר המנהגים ע' 65

ובהנסמן שם (וראה סה"ש תש"ב ס"ע 13. וראה גם ס' "המלך במסיבו" ח"א ע' רנ. וש"נ).

(32) = אשת חיל (עטרת בעלה. — הסיום הוא כנראה מצד שייכות תוכן הענין, נוסף
 על שיגרת הלשון כו').

(33) אבל ב"היום יום" י"ט ניסן; י"ז תשרי (ובספר המנהגים ע' 38. 56) — שאומרים

כל זה בלחש.

(34) ע' 97.

[רצ"ג אמר תהלים — ליל הו"ר — באבנט. וכן רצ"ה.
 בהו"ר קודם הלל³⁵ מסירין ב' האגודות — שעל הלולב,
 ונשארין רק הג' שעל הג' מינים³⁶.
 בליוב' הי' מסיימין תילים במשך $\frac{5}{4}$ שעה ואדנ"ע הי' מסים כל
 קאפיטל קודם הש"ץ].

שמע"צ.

הסדר של הנאספים: קדוש מעריב הקפות והסעודה. ליל
 שמח"ת מאמר דא"ח, מעריב קדוש פאָרבריינגען הקפות והסעודה.
 יום שמח"ת: תפלה, הקפות בקצור, מוסף, קדוש, מנחה, הסעודה.
 אתה הראית: שמע"צ — ג' פעמים. ליל שמח"ת — ב'
 פעמים. יום שמח"ת — א'³⁷.

בב' הלילות הולך בהקפה הא' והז'³⁸.

ביום מקיפים התיבה רק שלשה פעמים ובפעם הד'³⁹ רוקדים
 (אומרים כל סדר ההקפות גם ביום). ההולכים להקפה הא' מקיפים כל
 הג"פ.

בשנה זו הי' חתן בראשית.

[רצ"ג — חתן בראשית (לא חכה אצל הבימה עד שעלה
 המפטיר. ואולי מפני שהי' חלוש).

בעליתו לתורה מורה ונוגע בטליתו⁴⁰ לא רק בתחילת הפרשה
 שיקראו אלא גם במקום סוף הקריאה. וכן עושה גם בש"ק].

(35) "ודלא כמשמע בסי' היעב"ץ" (הערת רבינו בספר המנהגים ע' 68).

(36) נתבאר בשיחת ליל שמח"ת תשח"י (נדפסה בהוספות ללקו"ש ח"ד ע' 1368).

(37) להעיר שבביהכ"נס של רבינו נוהגים לומר אתה הראת ג' פעמים, הן בשמע"צ והן

בשמח"ת.

(38) ראה סה"ש תרצ"ו (ע' 77) שכך נהג אדמו"ר הזקן.

(39) כנראה הכוונה להחצי פעם הנוספת — כבספר המנהגים שם: "ביום שמחת תורה

— שלש פעמים וחצי". ובהערת רבינו שם: "ראה נמוקי או"ח סתרס"ט אשר מנהג בהכ"נ

הישנה בקראקא — שנודע יושנה בערך תשע מאות שנה — ומנהג ביהכ"נ רמ"א, לעשות

ג' הקפות וחצי (הן בלילה הן ביום)".

(40) "ודלא כיש נוהרים (הובאו דבריהם בס' שערי תמים ובס' שערי חיים על השערי

אפרים שער ד' ס"ק ג' וס"ק יז) לנגוע רק בגליון היריעה" (הערת רבינו בספר המנהגים ע'

13).

ר"ה רצ"א. ריגא.

ספר: מהרשנ"ע הי' מהדר לתקוע ארבעים ושנים שברים-קטנים בתרועה¹. והשברים שלשה לכל היותר ארבעה.

הרוזנינער הי' הולך לתשליך לא בר"ה כ"א י"ג מדות (ד' דעשי"ת). בהיותי בארצה"ב — ניו יארק — אשתקד הלכתי לתשליך ימים אחדים לפני ר"ה, במוצאי ר"ה ולי"ג מדות².

הצ"צ הי' אומר י"ג מדות. הרבנית נ"ע³ (אשת מהרשנ"ע) היתה אומרת ג"כ והי' בשבילה מנין מיוחד. כי אדנ"ע לא הי' בא אל המנין לאמר (אם אמר ביחידות, א"י. אבל כנראה מדברי כ"ק מו"ח אד"ש מבין השיטין, שגם ביחידות לא אמרו סליחות אחרי ר"ה)⁴.

מוצאי ר"ה, בסעודת הלילה.

ספר: כשהייתי בן ח' שנה הייתי בקי בסדרי זרעים ומועד⁵ תורה נביאים ראשונים וישע"י. יחזקאל הי' קשה לי לחזרו ע"פ. בירמי'

(1) ראה גם ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש (קה"ת, תש"ז) ע' 67. ס"ע 73. סה"ש תרח"ץ ע' 253.

(2) ברשימת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ ממוצאי ראש השנה תר"ץ: "נוסעים אנחנו אל חוף הים, כי לילך אל נהר לתשליך לא הי' אפשר מפני ריחוק המקום, וחפצתי לראות מים חיים במוצאי ר"ה, ולתשליך ניסע ביום ה' בשלש עשרה מדות". וברשימתו מיום ה', ו' תשרי: "הנני נוסע אל חוף הים, תשליך".

(3) הרבנית הצדקנית מרת רבקה.

(4) במכתב רבינו (אגרות-קודש ח"ב ע' רנב): "הנני מעתיק בזה מרשימותי תשרי תרצ"א ריגא, ותשרי תש"ח ברוקלין", ולאחרי העתקת ב' הקטעים הנ"ל (משיחות ר"ה תרצ"א) מוסיף ומעתיק משיחות תשרי תש"ח:

"אשת מהרשנ"ע, חמותה אשת הצ"צ וכן אשת אדהאמ"צ היו אומרות סליחות בעשי"ת, אבל לא האנשים.

סיפר אדמו"ר (מהרשנ"ע) לאדמו"ר, אשר פעם בראותו שאמו הלכה לסליחות — בעשי"ת — ואביו (הצ"צ) זיצט און לערנט, שאל אותו עד"ז. ויענהו הצ"צ: עס איז דאָ אַ צייט ווען מען דאַרף זאָגען און עס איז דאָ אַ צייט ווען מ'דאַרף טאָן.

במענה על שאלתי שכתוב לאמר סליחות בצו"ג, ענה כ"ק מו"ח אד"ש: צום גדלי' איז דאָן פון די ד' צומות".

(5) ראה גם רשימת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ מיום ד', ה' תשרי תרנ"ב (סה"מ תשי"א ע' 295 ואילך).

הייתי ממעט מפני שהוא "מ"ש" עצבות". אדנ"ע הי' בוחן אותי והוא רואה בספר.

האינפירען אין חדר — ואני בן שלשה.

כשבא אדנ"ע מנסיעתו (על משך שנים אחדות לחו"ל) לא הכרתיו⁷.

מוצאי ר"ה רס"א, היו מאמרי דא"ח תקעו ומן המיצר⁸, נכנסתי אל אדנ"ע. אמר לי "מ'דארף דאך וויסען". "מאָרגען אין דערפרי, וועסט מיר בריינגען אַ הנחה. איך וויל גארניט וויסען" וכתבתי ההנחות כל הלילה.

פעם⁹ אחת קראני אדנ"ע — (והי' אז כבן ד' והי'. הכותב) וצוני לברך על הציצית. עניתי שכבר ברכתי. האָט ער מיר¹⁰ ... התחלתי לבכות, באמרי: פאַר וועמען דאַרפען בענצ'ען ציצית. פאַר דעם אויבערשטען, אָדער פאַר דעם טאַטען... אויב דו וועסט מיר זאָגען, אַז פאַר דעם טאַטען, וועל איך בענצ'ען... באותו מעמד, לא ענה לי דבר ע"ז. אבל כעבור איזה ימים, איני זוכר בבירור כמה, אבל שבת ודאי היתה באמצע. אמר לי: בענצ'ען דאַרפען פאַר דעם אויבערשט' אָבער ביז וואַנעט מען ווערט אַ בר־דעת, איז דער טאַטע אַ משגיח. און פון אַ משגיח טאַר מען גאַרניט באַהאַלטען. און דאָס האָב איך דיר ניט פאַר דעם בענצ'ען, נאר פאַר ניט פאלגען דעם משגיח.

מהרשנ"ע הי' לומד לפרקים עם אדנ"ע. ובלבד שלא ירגישו בדבר, מפני קנאת אחים. פעם אחת בחורף בליל מוצש"ק, שעה ה' לערך. כשנכנס אליו אדנ"ע. אמר לו מהרשנ"ע: אַביסעל שפעטער. אַז מען וועט אויפהערען אַרומדרייען זיך. ויצא אדנ"ע לחדר הסמוך לחכות. והוא עודנו בבגדי שבת, בגדי משי וכובע עגול — (על

(6) = מרה שחורה.

(7) ראה רשימת המאסר (סה"ש תרפ"ז ע' 241): "משנת תרמ"ז עד תרמ"ט לא ראיתי את הורי, כי נסעו לחו"ל למעינות שונים, והתעכבו שם כל משך זמן זה מסיבות שונות, מצד הבריאות וביותר מסיבות בייתיות. ורק לפעמים באו על ימים אחדים. ותנאי חיי במשך שתי השנים השביתו מלבי זכרון אבא מקדם".

(8) נדפסו בסה"מ תרס"א ע' קסא ואילך (ושם: המאמרים דר"ה הם תקעו וכבוד מלכותך, ומן המיצר בש"ת).

(9) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות היש"ת ע' 4.

(10) כאן הושמטה תיבה.

שאלתי בזה: מתחיל מהברמ"צ, היו לובשים בגדי משי, בשבת¹¹. ומהחתונה — כובע עגול. הכותב). — וחכה שם כל הלילה. מפני קלקול התנור בחדר זה, לא היו מסיקים שם. בבוקר בשעה חצי השמינית, כשפתח מהרשנ"ע דלת חדרו, לשמוע אם כבר התחילו אנשי המנין להתאסף. ראה את אאדנ"ע, ושאלהו מה זה. ויענהו: האסט געזאָגט, איך זאָל אַבִּיסעל צו וואַרטען...
בגדי משי לבן הי' לובש גם מהרשנ"ע, ובלבד לעתים מיוחדים. בש"ק רק פעמים מספר.

אור לח' תשרי.

ספר: בתניא דפוסים הישנים, נדפס אגה"ת מהד"ק¹². ישנו כ"ק מהרי"ל אחי אדהזנ"ע עם הג' ותקונים מאדהזנ"ע, אבל איני זוכר אם מהד"ק או מהד"ת¹³.
התניא מתר"ס הוגה ע"י אאדנ"ע בעצמו¹⁴.

שחרית עיוהכ"פ.

הלכתי עמו לא"ז הרבנית תי'. בקש ממנה "לעקאח" וגם אכלו. ספר¹⁵: בלויבאָוויץ אור לעיוהכ"פ, משעה 8-8½ בערב, לא הי' צריך להיות איש מאנשים זרים בביתי. בפ'ערעדניע¹⁶ היו אנשים, אבל לא בחדרים.
9½ לערך, אכלו ארוחת הערב. 2½-3 הי' אאדנ"ע קם משנתו. כפרות הי' 520 לפנות בוקר, כל אותם השנים שהנני זוכר, בזה הזמן.

(11) ע"ד לבישת בגדי משי בשבת — ראה תורת מנחם התוועדויות ח"ב ע' 53. וש"נ.
(12) בהוצאות: זאלקווא, תקנ"ט. זאלקווא, תקס"ה. לעמבערג, תר"ך. וראה ביבליוגרפיי' לספר התניא (קה"ת, תשמ"ב) ע' 16, ובהמצויין שם.
(13) בפתח דבר לליקוט פירושים וכו' לאגה"ת (קה"ת, תשמ"ו): "זכינו שלאחרונה קיבל כ"ק אדמו"ר שליט"א אגה"ת — מהדורא בתרא .. עם תיקונים בגוכתי"ק כ"ק אדמו"ר הזקן" (צילום הכי"ק נדפס בתחלת הספר). — אלא ששם (וכן בביבליוגרפיי' לספר התניא ע' 18), שכנראה הוא גוכתי"ק כ"ק אדמו"ר האמצעי (?), ויש לתקן ע"פ מ"ש כאן שהוא כ"ק מהרי"ל.
(14) ראה סה"ש קייץ הי"ש"ת ס"ע 109: "הגהת התניא בערך שנה ומחצה. הותחל תרנ"ח נדפס תר"ס". וראה גם מכתבי רבינו — אגרות-קודש ח"ה ע' ער. רצה.
(15) בהבא לקמן — ראה גם סה"ש תרצ"ז ס"ע 155. וש"נ.
(16) = חדר כניסה (פרוודור).

בקומו — 3 בלילה — הי' לומד פרע"ח השייך ליוהכ"פ, וגם שותה כוס תה. למודו הי' מסיים — פאַרבייסען — בעץ חיים. יושב בקרעסלא¹⁷ וחושב הרבה.

בשעה 6½-6, אחרי הכפרות, השו"ב הי' נכנס לחדרו — כנראה, שהי' נותן לו כסף, וגם משוחח עמו — הולך אל המקוה. — (רק פעם אחד במשך כל היום. רק שנה אחת, אני זוכר, שהלך שתי פעמים).

מתפלל. ובכלל עריוהכ"פ שחרית הי' שמח. פרייליך. בשחרית, אחרי הכפרות, הי' לובש בגדי משי וגם מצוה לי ללבוש.

בשעה 12½ הי' אומר תילים.

מלקות לפני מנחה.

מנחה וכל הסדר.

בודוי שלפני כניסת יוהכ"פ מאריך קצת.

ליל יוהכ"פ — בכלל, שמח¹⁸. ובשנים הראשונות, לפעמים גם מחייך — אַ שמייכעל טאָן בביהכ"נ לתנועות החזנים וכיו"ב.

8³⁰-8²⁰ בלילה, הי' בא לביתו (מלבד הד' קאַפּי' תילים הראשונים, הי' אומר מעט תילים עם הצבור והולך לביתו).

שנה אחת האריכו בתפלה ונמשך עד 9 והי' זייער ניש צופריעדען מזה.

בק"ש שעהמ"ט לא הי' מאריך, ובלא אמירת ע"ח¹⁹. ומיד הולך לישון. בחדרו, ולא בחדר המטות, על קאַנאַפּ²⁰, ולפעמים היו מכניסים לחדרו את מטתו. לא הי' פושט כל בגדיו, רק את הסיורטוק.

בשעה 11 הי' קם משנתו. לומד עד שעה 2. ישן עד שעה 3½-3. ולומד עד שעה 6 וישן עוד הפעם, כשעה לערך.

(17) = כורסה.

(18) נתבאר בשיחת ש"פ וילך תשכ"ט.

(19) ראה מכתב רבינו (נעתק באגרות-קודש ח"ג ע' ט): "א"א תחנון וע"ח בק"ש שעהמ"ט ביוהכ"פ גם אם לא חל בש"ק — ואמר כ"ק מו"ח אדמו"ר ע"ח יוהכ"פ זאָגט מען נאָר וויפל מ'דאַרף".

(20) = ספה.

נוטל ידיו רק עד קשרי אצבעותיו²¹.

הלימוד בלילה בלא טלית.

[רצ"ה

בנ"א וכו' ולשלום ג"פ.

בלכתנו לביה"ט לזה ממני אבנטי הקטן בבואנו החזירו לי.

ספר¹⁹: ליל עריוהכ"פ הי' אדנ"ע הולך לישון בשעה 9. קס 1½.

לומד גמרא, קבלה — לאו דוקא מס' יומא — בקול, אויפגעלייגט, פריילאך. 2½ הייתי נכנס אליו לכפרות אומר לפדות הכפרות, לזרוק הבני מעים, ללבוש איזה דבר חדש, לאכול ביד ממש, לאכול בב' ידים בעריוהכ"פ²² לא הי' נוהג אדנ"ע].

מוציוהכ"פ.

ספר: פתיחת הארון דנעילה, מתחילת אמירת אשרי, עד אחרי

כל התפלה. ויש מעשה ע"ז מאדה"ז נ"ע (לא ספרה. הכותב).

על שאלתי אם לברך שעש"ל כל צרכי בנעה"ס²³ במוציוהכ"פ,

ענני: לייג אָפּ אָף מאָרגען. כשהייתי ילד שאלתי שאלה זו את אאדנ"ע וענני בלשון זה, לייג וכו'. וכשגדלתי, ספר לי, ששאלה זו שאל את מהרשנ"ע, וגם זה שאלה אצל הצצנ"ע והצצנ"ע אצל אדהזנ"ע. וכולם ענו כנ"ל.

יוהכ"פ קומט אויס צו פּאַסטען 26 שעה. ואאדנ"ע שאל פעם:

וקוצו ש"י? כי הרי זהו כנגד שם ד'²⁴.

עריוהכ"פ, העבודה היא חרטה על העבר. ביוהכ"פ — קבלה

על להבא²⁵.

(21) נתבאר בארוכה במכתב רבינו — אגרות-קודש ח"ג ס"ע קמו ואילך.

(22) ראה ע"ד מנהג זה — ס' "המלך במסיבו" ח"ב ע' קיב ואילך. וש"נ.

(23) = שעשה לי (כל צרכי) בנעילת הסנדל.

(24) בסה"ש תש"ה ריש ע' 21, שצום יוהכ"פ הוא כ"ו שעות, והטעם ידוע. ובהערת

רבינו: "כנגד שם הוי' — מרשימות שיחות כ"ק מו"ח אדמו"ר" (וראה גם מכתב רבינו — אגרות-קודש ח"י ריש ע' רצז).

(25) נעתק ב"היום יום" ט' תשרי, עיוהכ"פ (מ"מוציוהכ"פ צ"א").

ליל אדחומ"ס.

ספר: עד שנת רנ"ה²⁶ הי' אאדנ"ע פארבריינגען שמחת ביה"ש לילה א' ולפעמים ב' לילות ויותר. שותה הרבה משקה, מנגן נגונים וגם רוקד, שעות אחדות ולפעמים כל הלילה. מבאר ענין בחסידות, אבל בלא התחלת פסוק.

בכלל, אפשר לומר שהתחיל לנהוג נשיאותו לגמרי²⁷ מר"ה רנ"ד. כי ער"ה זה לסליחות, התפלל על מקומו הוא בביהכ"נ²⁸. באותו ער"ה שהה על האוהל הרבה יותר מרגילותו בכל ער"ה. וכשבא לתפלת המעריב, הלך ישר למקום מהרשנ"ע, כל הנאספים ראו כן תמהו.

אאדנ"ע דבר דא"ח עוד בשנת רמ"ג.

הרבה מאמרים שדבר לא העלה על הכתב²⁹.

בטבעו הי' מ"ש ביותר, אבל שינה טבעו בזה. ומעולם לא ראו עצבות ע"פ. אבל, אחרי כ"ז, אף בעת שמחה ופארבריינגען, אפשר הי' להכיר בפניו רגש של יאוש. של בדידות. לאמר: אין איש עם מי לדבר.

מהרשנ"ע אמר³⁰: מ'דארף נעמען³¹ אַ מאַשינאווען טלית, אַ קרפירער אתרוג, באַגיסען מיט פסח'דיגע באַנפּען...

אאדנ"ע אמר: אני מיצר ודואג על שאין אנו דרין בפולין³². פולישע חיצוניות (לענין הלבושים).

(26) ראה סה"ש תש"ד ס"ע 118 (אודות השנים: תרנ"א-תרנ"ג; תרנ"ד).

(27) לגמרי דייקא, כי הענין דהנהגת נשיאות בכללותו התחיל כבר באמירת דא"ח עוד בשנת רמ"ג, כדלקמן בפנים (וראה בארוכה התוועדויות תשמ"ג ח"א ע' 469 ואילך).

(28) ראה גם סה"ש תרצ"ו ע' 50. וש"נ.

(29) ראה סה"ש תרפ"א ע' 17: "כפי האמור הנה במשך השמונה שנים תרמ"ג-תרמ"ד, תרמ"ה, תרמ"ו, תרמ"ז, תרמ"ח, תרמ"ט, תר"ן, ישנם שבעים ושבעה מאמרים שכתבם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הכ"מ, ואצל החסיד ר"א חוזר היו הנחות בכתב ידו, שני מאות תשעה ושלושים מאמרים, הרי כי מאה ששים ושנים מאמרים לא כתבם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הכ"מ".

(30) ראה גם אגרות-קודש אדמו"ר מהורש"ב ח"ב ס"ע תתקכה ואילך.

(31) בקטע זה הושמטו תיבות אחדות.

(32) ראה גם סה"ש תרפ"ג ס"ע 46 ואילך.

רמ"ט דיבר אאדנ"ע דא"ח — אחרי מות³³. תהו ותקון — ביום חול ביחוד לפני חיים בער ע"ה (וילנסקי, מקרעמנצוג)³⁴.

חוהמ"ס.

ספר: ר"ש מונקעס — שהי' נקרא כן ע"ש אביו שמואל, כי הי' יתום — דר בעיר אצל פאלאצק, כמדומה. בגליל ההוא היו ב' מכשפים. — א"י³⁵ — והיו מצירים הרבה ליהודים. בכלל, היו משתדלים להתקרב ליהודים, כי שמחים היו בזה שיהודי ישב שעה א' בלי כובע וכיו"ב. אבל לא עם רש"מ.

פעם אחת הראו להם על רש"ם, כי הוא זה. ויחלו לדבר אתו ע"ד וכוח דתי. ומענין לענין התחילו לדבר אודות כשוף. ויאמר רש"מ — והי' כ"ז בקרעטשמע ובמעמד כמה אנשים, יהודים וא"י — כי הוא מכשף יותר גדול מהם. ויחלו המכשפים לעשות מעשה כשוף. ורש"מ אינו עושה מאומה. ויציעו לו כי יקחו כוס יי"ש, יתנו לאיש לטעום. למען יראו כי אינו סם וכו' הם ילחשו על הכוס והוא ישתה אח"כ את הכוס. רש"ם הסכים לזה. ובתנאי שאח"כ ישתו הם כוס יי"ש שיתן הוא להם. ויתרצו המכשפים גם לזה. ויקחו כוס יי"ש, ויתיצבו בפנה, לחשו על הכוס ויתנוהו לרש"ם. הלזה לקח את הכוס ברך עליו שהנ"ב וישתהו. בראות המכשפים שלא הצליחו בכשפיהם נבהלו עד מאד, ולא חפצו לשתות הכוסות שנתן רש"ם לכאו"א מהם. אבל המסובים והעומדים שם הכריחום ע"ז. וישתו. האחד מת באותו יום. והב' — למחרתו.

כ"ז הי' בקייץ.

בר"ה הי' רש"ם בלאזני (איני זוכר ברור. ולברר אם דר אז אדה"ז בלאזני או בליאדי³⁶. הכותב) אצל אדה"ז. ולאחר ר"ה הלך לו. ליוהכ"פ הלך עוד הפעם לליאזני. והנה בדרכו, ולא יכול בשו"א

(33) נדפס בסה"מ תרמ"ו-תר"ן ע' רלג ואילך.

(34) ראה אגרות-קודש אדמו"ר מוהרי"צ ח"ב ע' תו. לקו"ד ח"א קצח, א. סה"ש

תרפ"א ע' 14. קונטרס "חנוך לנער" ס"ע 11 ואילך.

(35) = אינם יהודים.

(36) ב"ששללת היחס ור"פ מתולדות בית רבינו" שבהתחלת "היום יום", כותב רבינו

שאדה"ז נסע לליאדי ב"א מנ"א תקס"א (לאחרי המאסר (השני) בשנה ההיא), ועפ"ז, אירע

סיפור זה כשאדה"ז דר עדיין בליאזני.

ליכנס העירה. כי בהיותו בשדה ועל כל צעד ואָראָנעס שחורים פּוּדִין ווייז³⁷ נופלין עליו ואין מניחין אותו ללכת. רש"ם קצר בתפלת המנחה, הולך הולך וא"י להגיע העירה.

בביהמ"ד של אדה"ז כבר הגיע העת לאמר כל נדרי. ויפנה אדה"ז אל אדהאמ"צ ויאמר לו: שמואל הולך ואינו יכול דערגיין. גיי עם אַרויס איינקעגען (איני זוכר אם אמר לו ג"כ שיקח עוד אנשים עמו. הכותב). וילכו אדהאמ"צ, ר"א האַמלעך³⁸, ר"פ רייזעס³⁹ (לא הבנתי אם הלכו עוד אנשים או לא. הכותב). כעבור איזה זמן יצא ג"כ אדה"ז מביהכנ"ס אין גאַס ויחזור לביהכנ"ס.

בראות רש"מ את הבאים לקראתו, התחיל לצעוק על ר"פ רייזעס: מי בקש זאת מכם, שיצאתם לקראתי. דער רבי האָט מיר געשיקט יאָלאָפּעס⁴⁰...

ביוהכ"פ לא בא רש"מ לביהכ"נ (הגיע העירה אבל לא בא לביהכנ"ס של אדה"ז. הכותב).

אדה"ז האט עם שטאַרק אויסגערעדט.

באותה שנה תפסו את אדה"ז.

על שאלתי אם ישנה שייכות בין ב' הספורים (מעשה המכשפים ותפיסת אדה"ז) ענני שתמיד היו מסיימים מעשה הנ"ל (דמכשפים) "באותה שנה" וכו'.

רש"מ⁴¹ הי' מעין גורם שאדה"ז נסע לפ"ב. כי: כשבאו לתפוס את אדה"ז, התחבא. דרשו מאשתו הרבנית שתגלה איפוא הוא. כשלא הגידה הכוה על הלחי ויפילו שן מפיו. ויסעו (הבאים לתפוס). כעבור איזה זמן ופעם בלילה בשעה מאוחרת דפק רש"ם בבית אדה"ז. אדה"ז הלך בעצמו אל הדלת וישאל מי שם. (ויענה רש"ם אַ איד. אדה"ז הכירו בקולו ויפתח לו. ויאמר רש"ם: עס איז אַ אידישע שטוב מ'מעג זיך אַנאַרמען. ויאמר לו אדה"ז — והם עומדים שניהם

(37) = עורבים שחורים בכמויות גדולות.

(38) הרה"ג והרה"ח ר' יצחק אייזיק הלוי עפשטיין מהאמיל. ראה אודותו — ספר תולדות הרה"ח ר' יצחק אייזיק" (קה"ת, תשמ"ז).

(39) הרה"ג והרה"ח ר' פנחס (רייזעס) משקלאוו. ראה אודותו — מאמרי אדה"ז הנחות הר"פ ע' קצא. וש"נ.

(40) = כסילים, טפשים.

(41) ראה גם לעיל ע' 80.

אצל התנור — הרובע — דו ווייסט שמואל מען וויל מיך צונעמען. ויענה רש"ם: נו איז ואָס זיינט אַיר אַ רבי וועט אייך קיין קנייל נִיט נעמען. אויב נִיט זיינט אַיר ווערט. ווי נעמט מען דאָס אָפּ אַזוי פֿיל חיות אין גשמיות באַ טויזענטער אידען⁴². כל המוקף — הענין אמיתי אבל איני זוכר ברור האותיות. הכותב).

ויצו למחר בעיר שלא לאמר עוד שאין אדה"ז בעיר — כי עד אז הוציאו קול שאינו בעיר. וכעבור איזה זמן תפסו את אדה"ז.

ב' דחומ"ס.

הא⁴³ דתמיד מבארים ב' המשלים דתהום וכח הצומח יחד (לענין יש ואין)⁴⁴, מפני שכח הצומח העצמי — והדגיש מלה זו — שבארץ ותהום שמתחת לארץ יש להם שייכות זל"ז. אבל אין מפרסמים טעם זה.

ההמשכה שבאין הב' בעשבים שבלי זריעה⁴⁵ לא נתבאר במאמר. ולפעמים מבארים שהוא מלחלוחית הארץ. אבל בטוב מתבאר זה בנמשל בעבודה המרירות על ריחוקן ודוקא בדיעה ג"כ טיב ועילוי הענינים שנתרחק מהם.

תהום הוא מים ולא רק כח וכו' לזה. לפעמים איתא באו"א מפני הענין שנתבאר שם.

מוצשחומ"ס.

אמר: במוצשחומ"מ א"א ויתן לך. כן א"א שלום עליכם, אחעט"ב, מזמור לדוד ודא היא סעודתא בין בשחומ"מ, בין שיו"ט. אדנ"ע וכן אאזמו"ר נ"ע לא אמרו. היו זמנים שאמרו (א"י אם בחומ"מ או ביו"ט או בשניהם. הכותב) אבל זה אינו שייך לאחרים.

(42) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות תשי"א ח"א ע' 93 (וש"נ). ובהערת רבינו על זה: "ויש להעיר יסוד לזה — ממארוז"ל "כל הישן בקילעא וכו'" (עירובין סג, ב)."

(43) קטע זה הוא, כנראה, ביאור בהמאמר ד"ה בסוכות תשבו שנאמר ביום ב' דחה"ס. — מאמר זה (שצויין במפתח המאמרים שבעריכת רבינו) לא הגיע לידינו לע"ע.

(44) ראה תו"ח שמות רסו, א ואילך. המשך והחרים תרל"א ע' לז ואילך. וככה תרל"ז פמ"ג ואילך. סה"מ תרנ"ז ע' רב ואילך. תרס"ט ע' ז. ובכ"מ.

(45) ראה המשך וככה שם פמ"ד. סה"מ תרס"ט שם ע' ח. ובכ"מ.

פעם אמרו לי טעם ע"ז (א"י אם על הפרישה או האמירה. הכותב) בעל-שם'סקע ווערטער.

בליובאוויטש⁴⁶ ליל שמע"צ ערכו הבנים כאו"א קדוש (בני הצ"צ ובני מהרשנ"ע). הצ"צ לא עשה. יום שמח"ת ערכה הרבנית קדוש בשם כל הבנים בשביל הצ"צ.

כ"ז — כ"ט תשרי צ"א ריגא.

ספר: פעם שחקתי עם ר"ח מרזוב⁴⁷ שחמט⁴⁸. אאמו"ר נ"ע עזר לי. וסו"ס נצח אף שר"ח הוא משחק טוב. ואמר אאדנ"ע שבסברות אלו — שבשחמט — הרי בענין דבריאה יש מאין יש להם מקום יותר⁴⁹.

כ"ט תשרי — אור ליום ג' שתה תה אצלנו. ספר: הצ"צ בהיותו ילד נכנס פעם לאדה"ז בבואו מהחדר (ויאמר לו אדה"ז מדארף לערנען. הצ"צ: עס ווילט זיך ניט. אדה"ז: אַזוי עס ווילט זיך ניט. הלך לפינת החדר, לקח את מקלו. ויכה על שכם הצ"צ ויאמר: בזה הנני ממשיך בך אהבת ד' ויראת ד'. דו זאָלסט דעם אויבערשטען ליב האַבען און דו זאָלסט פאַר עם מורא האַבען. הלשון איני זוכר בדיוק. הענין ברור. הכותב). כה ספר לי אדנ"ע. גם ספר לי שכן עשה הצ"צ למהר"ש ומהר"ש לאדנ"ע. (וכהבנתי מדבריו: אדנ"ע למו"ח כק"ש. הכותב). וזה הי' אז באותו זמן כשאמר לי — בהמשך לאיזה מאורע — וואָס מיינסט איך דאַרף האַבען דיין פלייש, פלייש קאָן איך האַבען פרישע יעדע וואָך⁵⁰.

בשנת מ"ט הלך גם אדנ"ע לקדוש אל הרז"א. כי ליל שמח"ת היו מקדשים אצלו⁴⁶, ובשנים הראשונות הי' המנהג שהם אמרו ג'

(46) ראה גם אגרות-קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג ע' תא ואילך.

(47) הרה"ח ר' אלחנן דובער מרוזוב. ראה אודותו — סה"ש תרפ"ב ע' 28 הערה 1. וש"נ.

(48) ע"ד התוכן וההוראה דמשחק זה בעבודת ה' — ראה רשימת דברי רבינו משנת תש"ח (נדפסה בס' "ימי בראשית" ע' 338 ואילך (ובהערה 7 שם)).

(49) לכאורה הכוונה שהסברות שבמשחק השחמט כפי שהם בשרש הענינים למעלה — בענין בריאה יש מאין — יש להם מקום יותר מכמו שהם בהמשחק למטה (ולכן יודעם אדנ"ע בטוב יותר).

(50) ראה גם סה"ש תרפ"א ס"ע 19 ואילך. תורת מנחם התועודיות — ח"א ע' 148.

פסוקים הראשונים (א"ה — רז"א. ל"נ — אדנ"ע. א"כ — רממנ"י⁵¹) ומפרשים אותם עפ"י חסידות. רז"א שמה הרבה, בכלל, לא הי' שותה. רק ג"פ ראיתיו ששמה הרבה ובהפלגה יתרה עד לה' כוסות ראם זא"ז. אז, חתונת מ' תי"ז⁵² וחתונת⁵³. אדנ"ע נגש אליו, אחז בידו ויאמר: קום הערען חסידות פון טאטען. רוקט זיך פאנאנדער (כי היו באותו מעמד כשני מנינים. כי לא כל החפץ נכנס). שניהם לבשו כובעיהם והאבנטיס ויעמדו על רגליהם משך זמן ובבטול גדול וכו'. ויאמר רז"א⁵⁴: אַ לִיטוֹאָק גלִיבט נִיט בִּיז וְאַנְעֵט עַר צִיילט נִיט דוֹרֶךְ. דורכצײלען און נִיט גלִיבֶען... מֶעַר נִיט ווִייל עָס אִיז אַ מסך מבדיל... עד⁵⁵ כמה שאפשר הי' לדחות לא חפץ אדה"ז לנסוע מליאדי (או ליאזני. א"י⁵⁶. הכותב). ונסעו משם עש"ק מברכין אלול. ונסעו גם בש"ק. עד קראסנאָווע. מסמאָלענסק שלחו שני פאָלק⁵⁷ בני חיל עם ארטילעריע לשומרם. ר' נחום⁵⁸ הי' במקום עגלון. ועל פרשת דרכים טעה והטה העגלות לדרך אחרת. אדה"ז הי' תפוש ברעיונות. אבל פתאום נתעורר: וְאִיז מֶעַן! לחזור כבר הי' א"א כי נשמעו כבר קול רירות כלי תותח של האויב. ונסעו בהקפה עד בואם לקראסנאָווע.

קודם נסעו צוה אדה"ז שלא לעזוב מאומה מכליו. ולעקור וליקח אתם גם השטענדער שהתפלל אצלו (הי' מחובר) וגם להקציע את הטיח שבמקומו בביהכ"נ וחלק מהרצפה שעליו הי' עומד. ותיכף בנסעם מהעירה פרצה דליקה בבית אדה"ז. בבוא נאפאָליען להעירה התחיל תיכף לדרוש אחר איזה חפץ מחפצי אדה"ז. ועכ"פ דרש שיורוהו מקום שעליו הניח אדה"ז ידו (פעם אחר ספר כק"ש: שסו"ס

(51) = אתה הראת — רז"א. לעושה נפלאות — אדנ"ע. אין כמוך — ר' מנחם מענדל נ"י*.

(52) חתונת אחותו הרבנית חי' מושקא עם הרה"ח וכו' מו"ה משה הכהן הארינשטיין — שהתקיימה ביום ר' עש"ק תצא יו"ד אלול תרנ"ב.

(53) חתונת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ ב"ג אלול תרנ"ז.

(54) כנראה, מצד גודל ענוותנותו (ראה גם תורת מנחם — התועדויות ח"ד ע' 116). — ולהעיר, שאעפ"כ הי' זה אצלו באופן של "דורכצײלען"!

(55) בהבא לקמן — ע"ד נסיעת אדה"ז בעת מלחמת נפוליון — ראה גם ספר התולדות אדה"ז (הוצאת תשמ"ו) ח"ד ע' 1026 ואילך. וש"נ.

(56) ראה לעיל הערה 34.

(57) = פלוגות.

(58) בנו של אדהאמ"צ.

נודע ע"י החקירה שאצל יהודי א' נשארה חבית או עריבה מבית אדה"ז. אבל עד שבאו שליחי נאפ' לקחתה אירע שהסיקה אשת האיש את התנור בעצי העריבה. קרוב לוודאי. הכותב). בהיותם כבר בדרך נזכרו ששכחו דבר מה (פֶּאָנטָפּעל⁵⁹. כמדומה. הכותב) ושלה אדה"ז שליח להביאו. כבואם למוסקבא היתה עצת אדה"ז שלא יעזוב חיל רוסיא את העיר. כשהביא לו האמצ⁶⁰ הידיעה שעזוב החיל את העיר. צוה גם הוא לנסוע. והיו בפלך קורסק פולטבא וכו'.

בר"ה⁶¹ הי' ההתחרות בין ר"ש קרלינער⁶² ואדה"ז מי ינצח (א) צדד שאלכס' ור"ש — נאפ'⁶³). שניהם חכו לתקיעות. מי שיתקע הא' — ינצח. ורש"ק גם ישב בתענית ע"ז. תיכף כשהאיר הבוקר צוה אדה"ז שהאמצעי והחסידים ילכו עמו יחד (עם אדה"ז) לטבול ומיד בבואו מהמקוה התחיל למנצח. ותקע. ובזה נצח. ³¹[אדה"ז בהסתלקותו מת שלא לפי ערך שנותיו ובריאותו. כי הי' בריא אולם, ביותר].

סיבת העתק מושבו מליאזני לליאדי⁶⁴ הוא: בתחלה חפצו בפ"ב לגזור על אדה"ז שישאר לדור בפ"ב. וגרף ליובאָמירסקי פעל שירשו לו לחזור למקומו. בעד זה בקש מאדה"ז שידור באחת העירות אשר לו. הי' בין אלו ליאדי וליוב'. אדה"ז נסע דרך ליובאָויץ אבל לא התעכב שם וקבע דירתו בליאדי.

59) נתבאר בשיחת פורים תשח"י סמ"ח (תורת מנחם — התוועדויות חכ"ב ע' 154 ואילך). אחש"פ תשל"ג.

60) = (אדמו"ר) האמצעי.

61) ראה גם סה"ש תורת שלום ע' 203. התוועדויות תשד"מ ח"א ס"ע 307 ואילך. תשמ"ז ח"א ע' 538.

62) להעיר ממכתב רבינו (אגרות־קודש חט"ו ע' תנ): "רווח הנוסח דבר פלוגתי אדה"ז בהנוגע למלחמת נפליאן הי' הרה"צ וכו' מהר"ש מקרלין .. ואינו, ע"פ המובא בסדה"י שהנ"ל נהרג על קדה"ש הרבה שנים לפני מלחמה זו*.

כמדומה ראיתי מכבר באיזה ס' שהעיר על זה. וי"א שהבר פלוגתי הי' המגיד מקוזניץ***.

63) = אדה"ז צדד שאלכסנדר (ינצח) ור"ש — (ש)נאפוליון.

64) לאחרי המאסר השני בשנת תקס"א (כנ"ל הערה 34). — וראה גם ספר התולדות אדה"ז (הוצאת תשמ"ו) ח"ג ע' 751 ואילך.

(* ראה גם אגרות־קודש אדה"ז ח"ב ע' לח: 'ומו' שלמה ג"כ נפטר זה זמן רב' (ובהערה שם: בכ"ב תמוז תקנ"ב).

(** ראה ס' בית רבי ח"א רפכ"ב בהערה.

מוצש"ק פ' נח.

הי' מאמר צהר תעשה. נכנסתי לחדרו. אמר⁶⁵: אזוי לערנט מען אין געה"ת. דאָס איז אַ פּשט פון ג"ע. צ' ת לת' זוהר תעשה לתיבה. ואל אמה און דעמאָלט וועט זיין א' מלך העולם⁶⁶, תכלינה מלמע', שגם הכלים יעשו מלמע'.

און דער רבי⁶⁷ האט געגעבין איינעם דערמיט חיים בשרים בפר"מ.

(65) במכתב רבינו (אגרות-קודש ח"א ע' מט): "ואסיים במילתא מרגניתא ששמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א — מוצש"ק פ' נח רצ"א — בהמשך למאמר דא"ח שאמר אז — ש"פ נח — צהר תעשה לתבה. והואיל לאמר: אזוי לערנט מען כו" (כבפנים). וראה גם לקו"ש ח"א ס"ע 10.

(66) אלקינו מלך העולם — ר"ת אמה.

(67) אדה"ו (אגרות-קודש שם).